

DET KOLDE HJERTE

Af Astrid Saalbach

AARHUS TEATER • SCALA • PREMIERE 19. APRIL 2002

Det kolde hjerte af Astrid Saalbach

Iscenesættelse Christoffer Berdal
Scenografi Kirsten Thomsen
Lysdesign Peder Jacobsen
Lyddesign Andreas A. Carlsen

Mette Mette K. Madsen
Vibe/Ida Camilla Einfeldt
Severin Lars Bondgaard Pihl
Dronningen Merete Voldstedlund
Den gamle Dronning Birgitte Federspiel
Aron Henning Olesen
Jansen Lars Høy

Forestillingens varighed: ca. 2 timer inkl. pause

Scala Premiere 19. april 2002

Forestillingsleder: Trine Tue
Suffli: Anette Walsøe
Afvikling lys/lyd: Peder Jacobsen/Andreas A. Carlsen

Afdelingsledere:

Scene, snedker- og malersal: Knud Brodersen
Skræddersal: Hanne Gissel
Frisorsalon: Britta Høxbro
Rekvisit: Viggo Bay
Tonemester: Kim Engelbrecht

Teknisk chef: Jens Ravn
Dekorationschef: Jørn Walsøe
Økonomichef: Ralf Rudolf
Marketingchef: Theis Petersen
Souschef: Leif Due
Teaterchef: Palle Jul Jørgensen

Urpremiere: Det Kgl. Teater, 1. februar 2002
Programredaktion: Jørgen Heiner og Agnete Krogh
Foto fra afsluttende prøver: Jan Jul
Plakat & program layout: Jørn Moesgård as
Tryk: Phonix-Trykkeriet A/S

Aarhus Teater
er støttet af
Århus Amt

Læs om det kreative team og skuespillerne på:
www.aarhusteater.dk

Aron, Jansen, Mette og Dronningen

Eventyrligt teater med satirisk bid

- mellem virkelighed og myte

Konfronteret med Astrid Saalbachs seneste skuespil - *Det kolde hjerte* - kunne man ved første øjekast fristes til at tro, at Saalbach med dette stykke bevæger sig på ny grund i forhold til sit tidligere dramatiske forfatterskab. I sine tre forrige stykker, trilogien *Morgen og aften* (1993), *Det velsignede barn* (1996) og *Aske til aske - støv til støv* (1998) var kronologien i fortællingen brudt op, og personerne var, ligesom i det øvrige forfatterskab, fra den veluddannede middelklasse. *Det kolde hjerte*, derimod, har even-

tyret som skabelon, og personerne er som prostituerede og royale polariseret i to perifere samfundsgrupper - samfundets laveste bund og højeste top. Dette er iøjnefaldende, men trods disse nye tiltag er der dog tematiske træk og fortællemønstre, der løber som en rød tråd gennem hele forfatterskabet. Et væsentligt gennemgående mønster er foreningen af en realistisk, genkendelig verden med fremskrivningen af et større parallelt niveau, af mytiske, symbolfortættede og nærmest arketypiske lag, som vi blandt andet genkender fra eventyrets og drømmens verden.

DEN PROVOKERENDE VIRKELIGHED

Flere gange i løbet af forfattereskabet har Saalbach skrevet sig tæt på en virkelighedsgrænse, dog som led i en større almenmenneskelig fortælling. Det forrige stykke, *Aske til aske - støv til støv*, lagde sig således tæt op ad en virkelig mordhistorie på Bornholm, selvom Saalbach allerede havde påbegyndt arbejdet med teksten, da den aktuelle forbrydelse skete. Men hensigten med stykket syntes at være en ganske anden end blot at omsætte BT's grupvækkende forsidestof til teaterdramatik, nemlig at anvende forbrydelsen i et videre perspektiv til at skildre tilværelsens uforståelighed og hjernens ubegribelige krum-spring - et projekt, der selv blev mediestof og udløste røre som følge af fiktionens brug af folsomme elementer fra det virkelige liv.

Det hævdes ofte, at ingenting længere kan provokere, at kunstens muligheder for at provokere er udtømte. Realityshows på tv, pornografi og hvad så? Måske meget god underholdning, men det river os i hvert fald ikke længere op af stolene. Og teaterdramatikken? Heller ikke. Men det skete altså til en vis grad med *Aske til aske - støv til støv*, og da *Det kolde hjerte* havde urpremiere på Det Kongelige Teater i februar, opstod der igen tumult. "Majestætsfornærmelse" lød en anklage, fordi skuespillet går tæt på et nationalt klenodie, kongehuset. Samtidigt med at stykket trækker på virkelighedselementer fra det danske kongehus, fortæller det med naturlighed flere af de mere eller mindre smigrende historier om de kongelige - de gængse fortællinger, vandrehistorierne, som vi alle kender så godt. Dermed pirkes der åbenbart til en fælles viden, sand eller falsk, om de kongelige, som vi samtidig insisterer på at idealisere. Vi ser, at de er mennesker som os andre med brist og

fejl, og det kan vi måske ikke lide. Det modsatte hævdes dog også i stykket, for som oftest hos Saalbach angives der flere anskuelsesvinkler. I *Det kolde hjerte* siger Severin: *Alt hvad man siger om os passer. Tilsammen har vi alle de fejl og svagheder et menneske kan have. Og måske skal det også være sådan, så folk kan tilgive sig selv ved at tilgive os.*

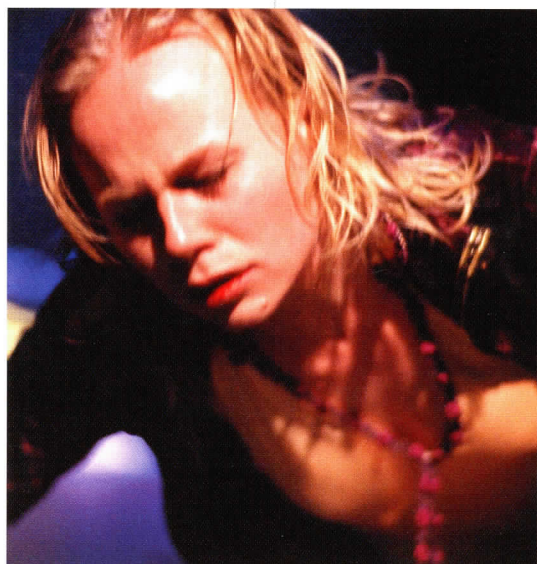
Man behøver dog ikke at tilbringe mange minutter i det Saalbach'ske univers for at forstå, at dette ikke er dramadokumentarisme, at det ikke er realisme i et én til én forhold. Når Saalbach skriver sig tæt op ad virkeligheden, forskyder hun den

samtidig, så den er genkendelig - og alligevel ikke. Således er prinsgemalen i hendes fiktion nok udlænding, men grønlander, ikke franskmænd, og kronprinsen er måske nok ugift, men han er ensom og tyk, ikke populær og tiltrækkende. Sådanne forskydninger peger på fiktionens konstruktion, på Saalbachs skuespil som endnu en god historie - og det kunne derfor være nærliggende at overveje, om ikke også vores viden om kongehuset, som stykket ublufærdigt gengiver, måske blot er fiktion, en god historie blandt mange om de kongelige, som medierne og vi selv

har skabt. Stykket har et satirisk lag, ja - men hvem går satiren på? På de kongelige som bæredygtige leverandører af stof til saftige rygter? Eller på folket som ukritiske rygtespredere? Der gives intet endeligt svar, for hvem kender til sandheden bag slottets mure?

DET UUNDVÆRLIGE EVENTYR

Ved siden af dette virkelighedsnære, satiriske lag rummer stykket en større og langt mindre håndgribelig dimension, hvor kongehuset må ses som et billede på menneskets uundværlige

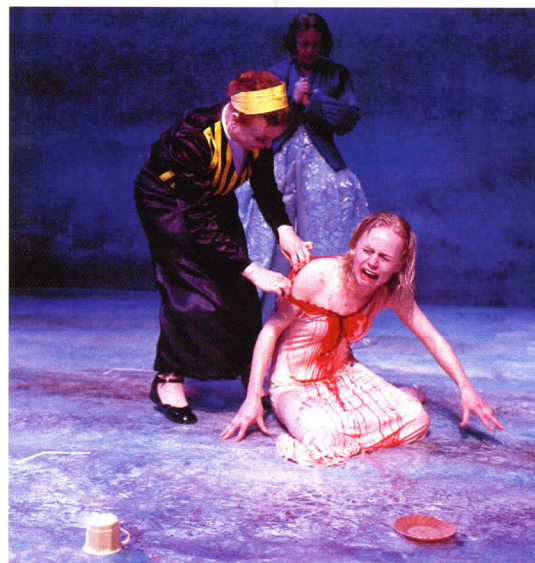

Mette

eventyr, et drommenes palads. Et sted hvor menneskets trang til at projicere drømme og håb op i kongeligt format kan forløses. Måske fortrænger vi derfor i offentligheden de kongelige menneskelige adfærdsmønstre - de skal forblive figurer af uvirkelig karakter. Figurerne er som dronninger, prinser, prinsesser eller mødre, fædre, sønner og døtre arketyper og bærere af arketypiske værdier. Her midt i rationalitetens verden sker det irrationelle, det uvirkelige, det eventyrlige. Præcis som det gør hos H.C. Andersen. Hvis den virkelige verden synes forvirrende, så er der en ubrydelig logik i det kongelige eventyrregi. Her findes fællesskabet, en vaskeægte kernefamilie nedarvet gennem generationer. Og her findes også magien, fortryllelsen. Her kan man blive ældgammel. Her sætter kun fantasien grænser. På samme måde som kun fantasien sætter grænser for den prostituerede Mette, når hun ligger forfrossen i en kælderskakt og drømmer om de kongelige - og for den lille pige med svovlstikkerne, der varmer sig ved sine drømme i H.C. Andersens eventyr, som *Det kolde hjerte* skriver sig oven på. Saalbachs skuespil har imidlertid også en lang række andre eventyr og myter som klangbund - historier som alle rummer velkendte følelser og smertepunkter. Disse er ikke blot romantiserede fortællinger, men barske og samfundskritiske eventyr, der som *Det kolde hjerte* giver os mulighed for at gennemleve følelser som både sorg, smerte, angst og glæde. Det er ikke noget nyt træk, at Saalbach gør brug af eventyrreferencer i sit skuespil. Brudstykker fra især H.C. Andersens eventyr har det med at dukke op i hendes forfat-

Ida, Dronningen og Mette

terskab. For to år siden kunne man på Aarhus Teater i opsætningen af Saalbachs tidlige stykke *Dansetimen* f.eks. genfinde elementer fra historien om den lille havfrue. I dette skuespil var det ikke de kongelige, de 7 kvindelige danselever forgo-dede, men deres smukke danselærerinde Anna. Men behovet var det samme - at få en bid af det ophøjede og det eventyrlige midt i dagligdagens trummerum, at drømme sig ind i en anderledes spændende tilværelse end den skabelon, skæbnen har tildelt én. At græsset altid er grønnere... er et væsentlig tema i *Det kolde hjerte*, der på én gang er en dronningekomedie

og et skæbnedrama. Hvor den prostituerede Mette i bogstavelig forstand drømmer sig ind på slot-tet, keder de kongelige sig og drømmer sig ud blandt folket - men at transcendere skabelonen er ikke muligt. I dette stykke fremstår skæbneelementet derfor særligt tydeligt, fordi de kongeliges roller nedarves gennem generationer og dermed er et klart billede på at få sin skæbne udstykket på forhånd.

Noblesse Oblige...

Med *Det kolde hjerte* skaber Saalbach gennem eventyrets optik en nutidsfortælling med et samfundskritisk tilsnit ikke ulig de eventyr af H.C.

Andersen, som også var samtids-kommenterende og kunne have satirisk bid - "Han har jo ikke noget på"... Den Saalbach'ske sammenkobling af virkelighedsfragmenter med fiktion kan være et sprængfarligt minefelt men netop derfor også en mulig tilgang til det bare lidt sindsoprivende eller provokerende teater, der så tit efterlyses - og som med virkeligheden som klangbund samtidig ikke kan undgå at hugge en hæl eller klippe en tå af den offentlige mening.

EVENTYR
OG
SYMBOLER
konger
og
dronninger

II

Folkeeventyrene er folkets drømme og i denne henseende beslægtet med myterne - folkeeventyrene er symbolernes verden. Deres konger og dronninger, prinser og prinsesser, talende dyr, hekse og trolde, kæmper og dværge er sindbilledlige udtryk for almene grundforestillinger om forskellige aspekter af menneskeligt væsen og dets problemer af sjælelig art.

II

Eigil Nyborg (1962/83)

DEN LILLE PIGE MED SVOVLSTIKKERNE

"Det var så grueligt koldt; det sneede og det begyndte at blive mørk aften... I denne kulde og i dette mørke gik på gaden en lille, fattig pige med bart hoved og nøgne fødder...fødder, der var røde og blå af kulde; i et gammelt forklæde holdt hun en mængde svovlstikker og et bundt gik hun med i hånden; Ingen havde den hele dag købt af hende; Ingen havde givet hende en lille skilling; sulten og forfrossen gik hun og så så forkuet ud, den lille stakkel ! Snefnuggene faldt i hendes lange, gule hår, der krøllede så smukt om nakken... Ud fra alle vinduer skinnede lysene og så lugtede der i gaden så dejligt... Henne i en krog mellem to huse satte hun sig og krøb sammen; de små ben havde hun trukket op under sig, men hun frøs endnu mere og hjem turde hun ikke gå... Hendes små hænder var næsten ganske døde af kulde, Ak! en lille svovlstik kunne gøre godt. Turde hun bare trække en ud af bundtet, stryge den mod væggen og varme fingrene. Hun trak en ud - "ritsch" - hvor sprudde den, hvor brændte den! Det var en varm, klar lue, ligesom et lille lys, da hun holdt hånden om den; det var et underligt lys..."

H.C. Andersen (1846)

Aron, Dronningen, Den gamle Dronning og Ida

ASTRID SAALBACH - født i 1955 – er uddannet skuespiller fra Statens Teaterskole i 1978. Saalbach har modtaget adskillige hæderspriser og legater - bl.a. Nordisk Radiospilpris (1983) - Statens Kunstfonds 3-årige arbejds-legat (1985) - Biblioteksforeningens forfatterpris (1986) - Folketeatrets rejselegat (1986) - Kjeld Abell-prisen (1987) - Danske Dramatikeres hæderspris (1995) - Holbergmedaljen (1996) – Livsvarig ydelse fra Statens Kunstfond (1997).

1981 **SPOR I SANDET** (DR-radiospil) • 1982 **BEKRÆFTELSE** (DR-radiospil) - tillige opført i alle nordiske lande • 1983 **SKYGGERNES BØRN** (DR-radiospil) - opført i alle nordiske lande • 1984 **EN VERDEN, DER BLEGNER** (DR-tv-spil) - udsendt i Nordvision • 1985 **MÅNENS ANSIGT** (noveller) • 1986 **DEN USYNLIGE BY** (Folketeatret/Hippodromen) • 1986 **DANSETIMEN** (Det Kgl. Teater/Gråbrødrescenen og Aarhus Teater 1999) • 1989 **MYUNG** (DR-tv-spil) • 1988 **DEN GLEMTE SKOV** (roman) • 1990 **MIRAKLERNES TID** (Det Kgl. Teater/Gråbrødrescenen)

1992 **EDISON-PROJEKTET: DE 7 DØDSSYNDER** (Utugt) (Betty Nansen Teatret/Edison) • 1993 **MORGEN OG AFTEN** (Aarhus Teater/Studio og Husets Teater/Kbh. - 1994) • 1996 **DET VELSIGNEDE BARN** (Husets Teater, Kbh. og Aarhus Teater/Studio) 1998 **ASKE TIL ASKE - STØV TIL STØV** (Husets Teater, Kbh., Aarhus Teater - 1998) • 1999 **DEN HUN ER** (roman) • 2002 **DET KOLDE HJERTE** (Det Kgl. Teater/Stærekassen og Aarhus Teater/Scala). Stykket har vundet Wilhelm Hansen Fondens Skandinaviske dramatiker konkurrence. En stor del af Astrid Saalbachs skuespil er tillige opført rundt om i verden.

"Drømme har en poetisk integritet og sandhed. Denne tankens skyggeverden og kaotiske tumleplads er dog under forsæde af en vis fornuft. Deres urimelighed fra naturens hånd er af en højere natur. De forekommer os at antyde en overflod og letflydende karakter, som ikke er kendt i den vågne erfaring. De chokerer os ved deres uafhængighed af os, og dog kender vi os selv i denne afsindige flok og står i gæld til drømme for en slags spådomskunst og visdom. Mine drømme er ikke mig; de er ikke naturen eller ikke-mig; de er begge dele. De har en dobbelt bevidsthed, der på samme til er subjektiv og objektiv. Vi kalder de fantomer, der stiger op, for produkter af vor fantasi, men de opfører sig som mytterister og skyder på deres chef, idet de viser, at hver handling, hver tanke, hver årsag er bipolar, og at kontra-aktionen indeholdes i akten: Hvis jeg slår - bliver jeg slået; hvis jeg jager - bliver jeg forfulgt."

Ralph Waldo Emerson (1803-82)

DRØMMESPILLET

||

Drømmespillet efterligner drømmens usammenhængende men tilsyneladende logiske form. Alt kan ske, alt er muligt og sandsynligt. Tid og rum eksisterer ikke; på en ubetydelig virkelighedsgrund folder fantasien sig ud og væver nye mønstre: en blanding af minder, oplevelser, frie påfund, urimeligheder og improvisationer.

||

Mette og Den gamle Dronning

August Strindberg (af forordet til Et Drømmespil, 1902)

||

DEN KLOGE MOR

I mange århundreder har kvindelig visdom, ved det navn, som den nu blev kaldt, været usynlig og glemt; hvis den var synlig, blev den ikke opfattet som visdom. Men idag ser vi kvinder, der nu overalt udtrykker deres opfattelser og værdier, såvel på arbejdspladsen og i det akademiske liv som i samværet med familie og venner. Og for første gang nogensinde er det muligt for kvinder i almindelighed - for der er altid usædvanlige individer - at blive stærke og kloge mødre, som ikke ligger under for deres mænds opfattelser og viljer, som ikke holder sig tilbage fra at udtrykke deres værdier og som, hvis det er nødvendigt, kan blande sig og beskytte deres sønner og døtre."

Jean Shinoda Bolen (*De indre guder*, 1989/92)

||

Jansen og Mette

AT VINDE SIT KONGERIGE "Eventyrets ekstravagante løfte om en lykkelig slutning ville føre til, at barnet blev skuffet over sit virkelige liv, hvis det indgik i en realistisk historie eller blev skildret som noget, der vil ske der, hvor barnet virkelig lever. Men eventyrets lykkelige slutning finder sted i eventyrland, et land som vi kun kan besøge i vore tanker.

Eventyret giver barnet håb om, at det en dag vil få kongeriget. Eftersom barnet ikke kan nøjes med mindre, men ikke tror på, at det kan opnå dette kongerige på egen hånd, fortæller eventyret det, at magiske kræfter vil komme det til hjælp. Dette genopliver håbet, som uden en sådan fantasi ville blive udslettet af den barske virkelighed... Og fordi det lover, at det vil få kongeriget, er barnet parat til at tro på resten af, hvad eventyret lærer det: at man må forlade hjemmet for at finde sit kongerige; at man ikke kan vinde det straks; at man må løbe en risiko..."

Bruno Bettelheim (*Eventyrets fortryllelse*, 1975/91)

(Dronningen)

''

Folk har ingen religion.
Derfor dyrker de os,
som de burde
dyrke deres gud.

''

(Severin)

''

Alt hvad man siger
om os passer.
Tilsammen har vi
alle de fejl og
svagheder et
menneske kan have.
Og måske skal det
også være sådan,
så folk kan tilgive
sig selv, ved at
tilgive os.

''

(Severin)

''

Det er vores
fornemste opgave,
at være spejl
for andre.

''

(Den gamle Dronning)

(Dronningen)

(Severin)

"

Vi er en del
af en uendelig
historie, et
eventyr, der
ikke har noget
med virkeligheden
at gøre.

"

"

Også du min pige vil komme hjem en aften, efter en lang dag og ikke længere vide hvem det er du ser i spejlet: dig selv, eller andres billede af dig. Spørge om du virkelig findes. Om du overhovedet kender hende - dronningen. Om du er den eneste der aldrig kommer til at møde hende. Hvem er hun? Din dobbeltgænger? Eller du hendes? Hvilken plads vil hun få i historien? Vil man huske hende, når hun er død, eller vil hun blive et nummer i rækken? Du vil komme til at drømme om at leve et almindeligt liv, som andre drømmer om at leve dit.

"

"

Om du så kom
i sæk og aske
ville folk blive
begejstrede.
De samler på
billeder af dig.
Hænger dem op på
væggen med en
lyskæde rundt om.
Det er
en hel kult.

"

Oceanernes 'kolde hjerte'

Det meget dybe vand i Grønlandshavet ud for Grønlands østkyst har en central virkning i forhold til klodens livgivende havstrømme.

Området kaldes Grønlandshavets 'hjerne', eller 'det kolde hjerte'. Når havvandet fryses til is, presses saltkrystaller ud og blander sig med vandet under isen. Det ekstra salt gør vandet tungere, og det synker til bunds. De specielle strømforhold i isfarvandene gør, at vandet fungerer som en gigantisk vandpumpe, der pumper det kolde, salte overfladevand ned i havets dyb, og det er denne pumpe, der får vandet i verdenshavene til at cirkulere. Den kolde understrøm fører koldt, saltholdigt og dermed tungt vand langs bunden sydpå fra Arktis. På den måde trækkes det varme overfladevand nordpå med Golfstrømmen, hvor det afkøles, synker mod bunden og

begynder at strømme sydpå igen.

Noget tyder på, at denne nedsynkningsproces er svækket. Forskere mener, at årsagen kan være, at de varmere somre på Arktis giver en større afsmeltning fra kystområderne og dermed en større tilførsel af fersk vand til det arktiske hav med mindre dybvandsdannelse til følge. Dette betyder, at der ikke bare transporteres mindre mængder varmt vand det sidste stykke med Golfstrømmen op gennem det nordlige Atlanterhav, som har stor betydning for klimaet i Skandinavien og Nordeuropa, men også, at der ikke opløses nær så store mængder CO_2 i havvandet. Det kan føre til en endnu højere global temperatur - med det resultat, at oceanets kolde hjerte til sidst går helt i stå.

MEN HAN HAR JO IKKE NOGET PÅ ! - sagde et lille barn

H.C. Andersens berømte eventyr KEJSERENS NYE KLÆDER er ikke det forvrængede udtryk for et ekshibitionistisk ønske. Det handler om en helt anden erfaring - vor beredvillighed til at tro på de indbildte vidunderlige egenskaber hos autoriteter og vor manglende evne til at erkende deres sande ringe format. Barnet, der endnu ikke har fået ærefrygten for autoriteten tilstrækkeligt indpodet, er det eneste, der kan se, at kejseren er nøgen og ikke bærer usynlige klædningsstykker. Historien handler om at afsløre autoriteters irrationelle påstande."

Erich Fromm (*Det glemte sprog*, 1951/82)

OM DRØMME OG OM AT LEVE MED HINANDEN

"...hvis jeg overhovedet er kommet i nærheden af et svar, så er det, at hvis man ikke har andre, så har man altid kongefamilien. For sådan nogle som Mette, og for meget ensomme mennesker, spiller de kongelige en rolle som erstatning for et andet fællesskab. Derfor kan man ikke afvise interessen for de kongelige som dårlig smag. Det er mere end det. Hvad enten man vil det eller ej, kan man ikke lade være med at få et forhold til dem. De ryger ned i vores underbevidsthed, og de dukker op i vores drømme. Vi forulemper dem, men de trænger også ind i vores bevidsthed. Kongestof har det med at sive ned i det kollektivt ubevidste. En gang imellem dukker noget af det op til overfladen. Men det er kun myter."

Astrid Saalbach (januar 2002)

"Jo mere patriarkatet mister sit greb, jo dybere synker bevidstheden ned i lag af psyken, der er domineret af mor-arketypen. Man kalder det nu narcissisme. Nogle klamrer sig desperat til de gamle idealer og ser ikke, at der i det nye kaos også er megen frugtbarhed... Men for mig at se er disse kræfter allerede aktiveret på kollektivt plan og med en styrke, så der ikke er nogen vej tilbage. De yngre og de kommende generationer må enten møde disse kræfter og forvandle dem, eller også må de underkaste sig dem. Det sidste tror jeg ikke vor klode ville overleve."

Ole Vedfelt (*Det kvindelige i manden*, 1985)

Severin og Aron

Mette og Vibe

ALICE I EVENTYRLAND "Hvor det dog kedede Alice at sidde sammen med søsteren dernede ved søen - uden at have noget at tage sig til! Et par gange havde hun kigget i den bog, søsteren var i færd med at læse, men der var ingen billeder i den og heller ingen samtaler... Og hvad fornøjelse har man af en bog uden billeder, og hvor personerne ikke snakker med hinanden? - tænkte Alice. Man kunne jo give sig til at binde kranse, men var det så morsomt, at det var umagen værd... Mens Alice således sad og tænkte frem og tilbage - så godt hun nu kunne på grund af varmen, der gjorde hende sløv og søvnig - opdagede hun pludselig en hvid kanin med røde øjne. Den løb lige forbi hende..."

Lewis Carroll (1865)

